

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2016. október 23.

XVI. évfolyam, 4. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utsi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utsi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Nemes Fekete Edit alkotásai láthatók.

Címlap: Őrzők, 1998

Hátlap: Majdányi Madonna, 1999

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

Tartalom

Csoóri Sándor	(Zámoly, 1930. február 3. – Üröm, 2016. szeptember 12.) . 5
Iancu Laura	Kimenőcédulák – versek 6
Wittner Mária	„Az igazságot ki kell mondani!” – a beszélgetőtárs Mihályi Katalin 7
Csapó Endre	Ötvenhat emigrációs szemmel 11
Benedikty Tamás	Szuvenír – részlet 13
Molnár V. József	Véres Csütörtök 17
Kiss Dénes és Bertha Bulcsu	
emlékezete	Távirat az őszből 21
Borbély László	„A mindennapi guillotine alatt” 27
Domonkos László	Velünk 30
Szabó Ferenc SJ	Az Ige testté lett – vers 34
Diószegi György Antal	1956 magyar hőseinek szabadságüzenete 35
Tráser László	Céculák XIII. 43
Wodianer-Nemessuri Zoltán	Szigetvár emlékezete 46
Temesi Ferenc	Igen és igen 52
Dobos Marianne	Az iszonyat Himalája 55
Gyémánt Richárd	A bánáti németek golgotája 59
Kabdebó Tamás	A világ dolgairól 70
Hódi Sándor	Beszélgetés a nemzetről, az etnikumról és az egyes emberről 72
Juhász György	Kép, arckép, tükörkép 85
Radnai István	Felajánlva – vers 88
Prokopp Mária	Az Európa-szerte ünnepelt Szent Márton 89
Nagy Ervin	Bevándorlás és a hagyományok védelme 103
Sági Zoltán	Meggyőzés és befolyásolás 105
Stanyó Tóth Gizella	„Amíg vagyunk, ha kevesen is, a hitet, a reményt a jövőnkért nem szabad elveszítenünk” 109
Tóth Gy. László	Tizenöt éves az Aracs 117
Ninkov Kovačev Olga	„Minden itt kezdődik és minden itt végződik” 118
Színes melléklet	121

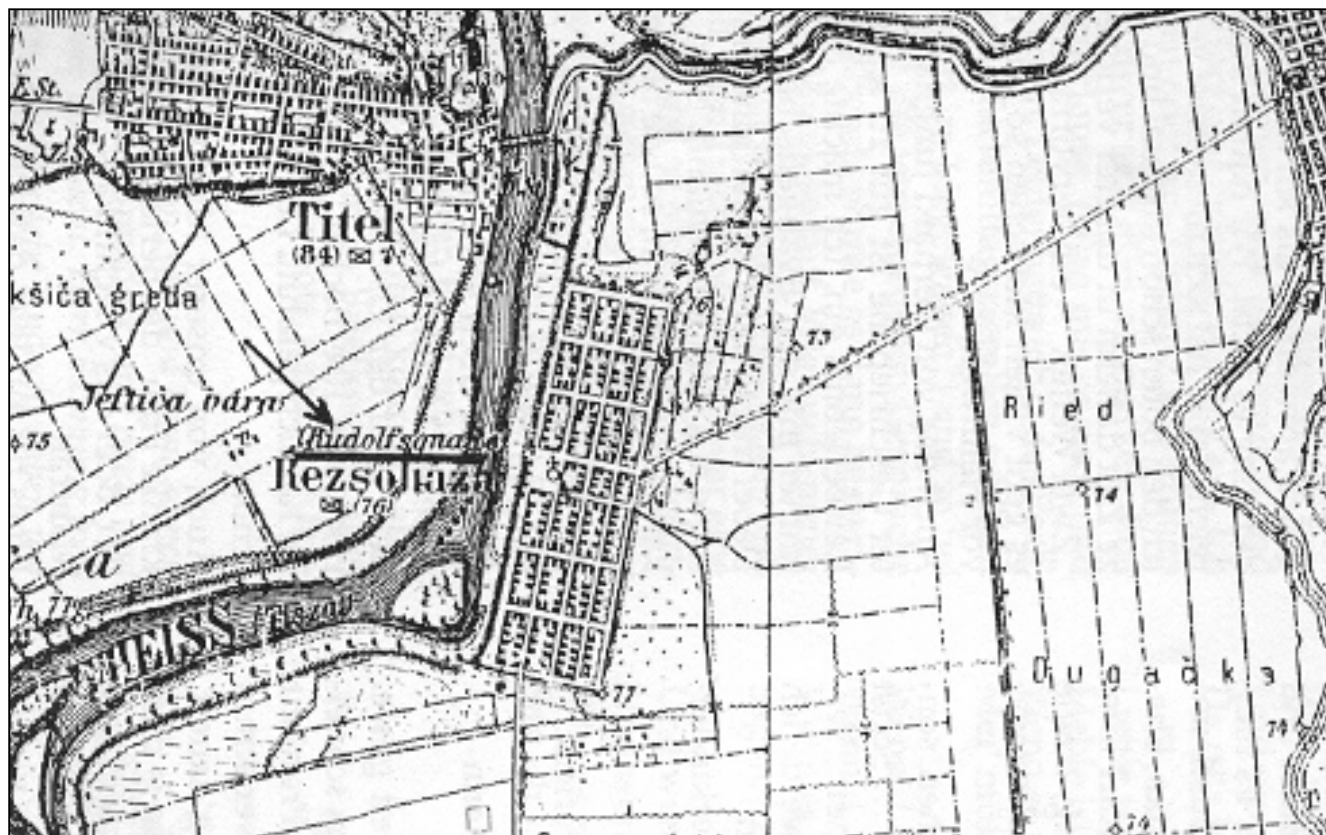
A bánáti németek golgotája

Ha megnézzük az 1905-ben, a Magyar Földrajzi Intézet kiadásában megjelent, Kogutowicz Manó által tervezett és rajzolt Torontál vármegye térképét, akkor az egykori Nagybecskereki járás délnyugati csücskében, közvetlenül a Tisza folyó mellett leljük Rezsőháza (szerbül Knićanin, németül Rudolfsgrad) nagyközséget.¹ A falu a történelmi Torontál vármegye „legfiatalabb” német ajkú települése volt.²

Sokan, akik hallották már a település nevét, általában – az egykori Mollyfalván (szerbül Molin, németül Molidorf) kívül – a bánáti németekkel

szembeni brutalitás helyszínéeként ismerik a falut, ahol a legnagyobb bánáti megsemmisítő tábor működött a második világháború végórától az 1948-as esztendőig. Mi több, a „bánáti németek golgotájaként” jelenik meg az emberi képzeletben.³

Hol helyezkedik el Rezsőháza? A falu a jórészt szerb ajkú Perlasztól (Perlez) délnyugatra, a bácskai – szintén szerb többségű – Titellel (Titel) szemközt, a Tisza folyó partján fekszik; közel a Tisza folyó és a Duna folyam egyesüléséhez.

1. térkép: Rezsőháza földrajzi helyzete

Forrás: A Homokos (Mramorak) településről elszármazott németek honlapja: <http://www.mramorak.de/rudolfsgrad/rudolfsgrad/texte/rudolfsgrad.htm> (Letöltés ideje: 2016. július 1.)

II. A település nevének eredete

A falu magyar és német nevének eredete szorosan kapcsolódik egymáshoz. A települést magyarul Rezsőháza névvel illetik. Utalva a település névadójára, I. Ferenc József osztrák császár és magyar király (1848–1916) szerencsétlen sorsú fiára, Habsburg–Lotaringiai Rudolf (1858–1889) főhercegre. Az elnevezésben megjelenő Rezső férfi utónév bizonyos elméletek szerint a germán eredetű Rudolf férfi utónév magyarosítása.⁴ A magyar településnév tehát egyértelműen utal névadójára, akárcsak a német.

A német nyelvben a Rudolfsgrad elnevezés (volt) a használatos a falura. A település nevének előtagja egyértelműen utal a koronahercegre, az utótag pedig a „die Gnade” német szóhoz kapcsolható, amely „kegyelem”, „kegyesség”, illetve „jóindulat” jelentésű. A „kegyesség” feltehetően I. Ferenc József osztrák császár és magyar király jószágára utal, aki lehetővé tette a német lakosok számára a település alapítását.⁵ Az uralkodó iránt érzett tiszteletből, annak fia, a trónörökös után nevezték el a falut Rudolfsgradnak.

A szerb nyelvben a falut Knićanin/Книћанин névvel illetik. A névadás Stevan Petrović Knićanin (1807–1855) szerb katonatisztra és politikusra utal. Knićanin az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc idején a szerb önkéntesek parancsnoka, majd 1849-től vezérőrnagyi rangban az osztrák császári hadsereg tábornoka volt. Végül, 1853-tól a Szerb Fejedelemség hadügyminisztere, illetve (Karađorđević) Sándor szerb fejedelem (1842–1858) tanácsadója lett. A szerbek névadását egyfelől az indokolta, hogy Knićanin részt vett a környékbeli – árközi (Jarkovac), tamaslaki (Tomaševac), illetve pancsovai (Pančevo) – fegyveres összecsapá-

sokban, másfelől 1849-ben a Titeli-fennsík védelmének egyik szervezője volt.⁶

III. Rezsőháza alapítása és vázlatos története

A település alapításának előzményei 1865-re nyúlnak vissza, amikor 7010 holdat hasítottak ki – a Határőrvidékhez tartozó – Perlasz falu külterületéből, majd ezen megalapították Rezsőházát.⁷ A korabeli dokumentum erről németül így szól: „Ich bewillige die Ansiedlung der Gemeinden Deutsch-Etschka und Sigmundfeld auf dem Perlaßer Riede im Deutsch-Banater Grenzregimente unter den in diesem Vertrag erörterten Bedingungen und gestatte, dass die sich hierbei konstituierende Grenzgemeinde den Namen Rudolfsgrad annehme. Schönbrunn, am 08. Dezember 1865 Franz Josef m. p.”⁸

Az I. Ferenc József által – 1865. december 8-án a schönbrunni palotában – aláírt dokumentum engedélyezte az Écskáról (Ečka) és Zsigmondfalváról (Lukićevo) elvándorló német telepeseknek, hogy a Németbánsági Határőrezredhez tartozó perlaszi rétek területének egy részén – a tárgyalások során megszabott feltételek szerint – megalapítsák Rezsőházát. A Habsburg uralkodó engedélyezte az új település névhasználatát is. Ezután került sor a leendő településen a házhelyek kialakítására, majd pedig – 1866. március 13-án – a házhelyek kisorsolására a falu német lakosai között. A német ajkú Rezsőháza hivatalos megalapítása – ünnepélyes körülmények között – 1866. április 2-án, húsvéthétfőn történt:⁹ a főtéren – a későbbi templom helyén – felállított hatalmas fakeresztnél, illetve a „rög-tönzött” oltárnál.¹⁰

1. táblázat: A Rezsőházát alapító népesség származása születési hely szerint

Településnév			Betelepülők száma (fő)
Magyar	Német	Szerb	
Écska	(Deutsch-)Etschka	Ечка/Ечка	519
Zsigmondfalva	Sigmundsfeld	Лукићево/Lukićevo	188
Lázárföld	Lazarfeld	Лазарево/Lazarevo	90
Bégafő	Klek	Клек/Klek	75
Ernöháza	Ernsthausen	Банатски Деспотовац/ Banatski Despotovac	73
Szárcsa	(Deutsch-)Sartscha	Сутјеска/Sutjeska	48
Torontálszécsány	Setschan vagy Petersheim	Сечањ/Sečanj	36
Nagybecskerek	Großbetschkerek	Велики Бечкерек/ Veliki Bečkerek	31
Perlasz	Perlas	Перлез/Perlez	28
Csósztelek	Neuhatzfeld	Честерег/Čestereg	23
Németelemér	(Deutsch-)Elemer	Елемир/Elemir	23
Bégaszentgyörgy	Sankt Georgen	Житиште/Žitište	21
Nagygáj	Groß Gaj	Велики Гаж/Veliki Gaj	18
Titel	Titel vagy Theisshügel	Тител/Titel	17
Istvánföldsé	Stefansfeld	Крајишник/Крајишник	15
Kistárnok	(Klein-)Torak	Торак/Torak	12
Torontálújfalva	Neudorf	Марковићево Markovićevo	9
Dóc	Dolatz	–	9
Csávos	Tschawosch vagy Lichtenwald	–	9
Törökbecse	Türkisch Betsche vagy Neu Betsche	Нови Бечеј/Novi Bečej	7
Nagytőszeg	Heufeld	Нови Козарци/ Novi Kozarci	7
Lukácsfalva	Lukasdorf	Лукино Село/ Lukino Selo	7
Nákófalva	Nakodorf	Наково/Nakovo	6
Szenhubert	Sankt Hubert	Банатско Велико Село/ Banatsko Veliko Selo	6
Zsombolya	Hatzfeld	Жомбољ/Žombolj	6
Németcsernye	(Deutsch-)Zerne	Српска Црња/ Srpska Crnja	6
Jankahíd	„Jankovs Brücke“	Јанков Мост/ Jankov Most	6
Szalánkemén	Alt-Slankamen	Стари Сланкамен/ Stari Slankamen	5
Egyéb			196

Forrás: KIRCHNER, MANFRED: Homepage of Rudolfsgnad: <http://www.rudolfsgnad.net/>
(Letöltés ideje: 2016. július 1.)

Rezsőháza telepítését alapvetően országon belüli – azaz belső – vándorlással oldották meg, mi több, még a történelmi Torontál vármegye határait is kevésbé érintette a migrációs mozgalom. A telepések „derékhadát” alapvetően a vármegye németisége biztosította, amely több településen is a „földéhség” problémájával küzdött.¹¹ A német telepések jórészt Écskáról, valamint Zsigmondfalváról érkeztek, de máshonnan is jöttek német ajkú betelepülők. A vármegye határain túlról elsősorban a közeli – Bács-Bodrog vármegyei – Titelről, valamint – a Szerém vármegyei – Szalánkeménről (Stari Slankamen) származtak telepések. A falu alapítása azonban kötelezettségekkel is járt, a fontosabb feltételek a következők voltak:

A faluban iskolát, továbbá templomot és plébániát kellett építeniük. Ez minden bizonytalannal nem eshetett nehezebbé a római katolikus vallású német lakosoknak. A műveltséget, az oktatást mindig is fontosnak tartották, nem volt ez másképp a felekezeti élet terén sem. Hiszen a bánáti templomaik egy-egy „műremekkel” értek fel, mind belső, mind külső vonásaikban.

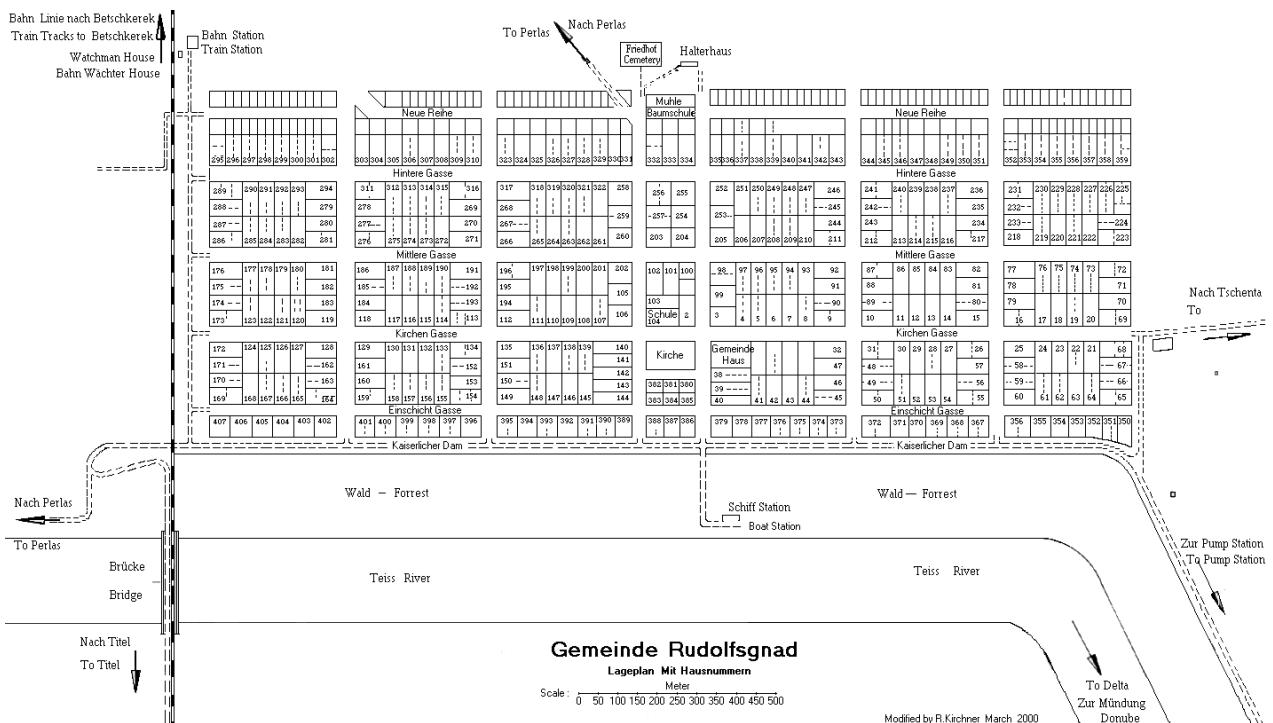
Nagyobb terhet jelenthetett viszont, hogy az árvíz elleni védekezésben is részt kellett venniük. Előbb a Tisza, majd – a torkolat után – a Duna

mentén is gátakat, töltéseket kellett építeniük, és kötelesek voltak biztosítani azok megfelelő állapotát. Ez korántsem volt egyszerű feladat, mivel az árvíz a kezdeti időszakban sokszor keserítette meg a falu lakóinak életét.

Bizonyos összeget is fizetniük kellett katasztrális holdanként (németül Katastraljoch) a perlaszi rétek kisajátítása után.

Rezsőháza az alapításkor 2199,36 méter hosszú és 796,32 méter széles volt. Három főutca szelte át a falut; ezek a Tisza folyó felől indulva a „Kirchen Gasse”, majd a „Mittlere Gasse”, végül a „Hintere Gasse” voltak. A főutcákat – velük párhuzamosan – két, kisebb utca fogta közre, a Tisza felől az „Einschicht Gasse”, a falu másik – keleti – végén pedig a „Neue Reihe”. Az előbbiekben említett három főutcát, illetve a két mellékutcát hat keresztutca szelte át. Rezsőháza térképén is látszik, hogy kialakításában a precizitás, illetve a szabályosság játszott a főszerepet. A szabályos, német, „sakktáblaszerű” elrendezés eléggé szembeötlő.

A település alapítása után a falu lakói serényen dolgoztak, igyekeztek a kötelezettségeket teljesíteni. Más lehetőségük nem is igen volt, mivel a közeli Tisza folyó az áradásaival igencsak fenyegette őket. Egész ősszel folytak az árvíz-

2. térkép: Az egykori Rezsőháza nagyközség térképe

Forrás: KIRCHNER, MANFRED: Homepage of Rudolfsnad: <http://www.rudolfsnad.net/> (Letöltés ideje: 2016. július 1.)

védelmi munkálatok, ennek ellenére 1867. április 29-én az árvíz mégis elöntötte a falut. Az ár elvonulása után ismét megindult a védőgátak, töltések emelése, ezért az 1868. évi árvíznek már ellen tudott állni a falu. A későbbiek folyamán a Tisza áradásai sokszor megkeserítették a német lakók életét. Az 1876. évi árvíz alkalmával Rezsőházát teljesen elmosta az ár, csak néhány magasabban épült lakóház menekült meg. Az áradás idejére a helyiek a közeli Perlasz, illetve a szemközti Titel településekre menekültek. Az árvíz elvonulása után a némettség szorgalmának köszönhetően a település újra felvirágzott, 1895-ben, valamint 1907-ben azonban ismét árvíz mosta el a település határát. Az árvízvédelmi feladatok ellátásának köszönhetően a falu – például 1882-ben és 1888-ban – egyre jobban tudott a Tisza áradásai ellen védekezni.

1. kép: Rezsőháza egykori római katolikus temploma
 Forrás: Seite Rudolfsnad: <http://www.rudolfsnad-banat.de/chronik-und-mehr/dorfgedaechtnis/kirche/>
 (Letöltés ideje: 2016. július 4.)

Az egyéb vállalt kötelezettségek teljesítésében is jeleskedtek a rezsőházi németek. A római katolikus felekezeti élet már az alapítás évében megindult. Rezsőháza plébániáját is ekkor alapították. A falu első plébánosa Ferdinand Löschard (1866–1897) volt. Őt még három plébános követte tisztségében, előbb Eisele Ede 1897 és 1892, majd Korek János 1892 és 1907, végül Rudolf Schummer 1907 és 1944 között. A neogótikus stílusú római katolikus templomot 1875 és 1877 építették fel, az akkori csanádi püspök, Bonnaz Sándor anyagi támogatásával. Ünnepeyes felszentelésére 1877. november elsején került sor. A templom titulusa Jézus Krisztus feltámadása, más kifejezéssel Urunk feltámadása volt.¹²

Az iskola létesítése is a falu alapításának évében történt. Az iskolában két tanterem volt, továbbá egy szerény kis lakást biztosítottak a tanítónak az iskola mellett. Az iskola egyik sarkában egy oltárt állítottak fel, amíg ugyanis nem volt templom, addig az iskola ezt a funkciót is ellátta. Később – 1907 körül – a régi iskolát átalakították, kibővítették, mivel a növekedő gyermeklétszám megkövetelte azt.¹³

Rezsőháza kezdetben a – Bácsági Határőrvidék részét képező – Pancsova központú, ún. „Németbácsági ezredet” területéhez tartozott. Amikor – 1873-ban – a Bácsági Határőrvidék területét „polgárosították”, azaz betagolták a magyar vármegyeszervezetbe, akkor Torontál vármegye Perlaszi járásába osztották be. A Perlaszi járás területét 1878-ban felosztották a szomszédos járások között, ekkor a települést az Antalfalvai járáshoz sorolták. Végül 1885. január elsejétől a Nagybecskereki járás része lett, és a történelmi Magyarország felbomlásáig oda is tartozott.¹⁴ A trianoni békediktátum – 1920. június 4-én – a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak juttatta a települést.

2. táblázat: Rezsőháza anyanyelvi adatai (1880–1910)

Év	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1869	1939	– nincs adat, 1869-ben még nem kérdezték az anyanyelvi adatokat						
1880 ¹⁵	2205	9	2 059	1	25	2		109
1890	2971	39	2 881	–	28	1	8	14
1900	3155	98	3 023	2	15	1	13	3
1910	3186	139	3 011	7	3	–	25	1

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, magyar népszámlálások.

A két világháború között a falu német lakóinak élete viszonylag csendesen zajlott. Az 1921 és 1931 közötti időszakban a délszláv népszámlálások 102 fős népességnövekedést mutattak, 1931 és 1940 között azonban a népességszám 178 fővel – 2891 főre – esett vissza. A harmincas évek népességszámának visszaesését részben a már korábban megindult elvándorlás, részben pedig az „Einkindersystem”, az „egykezés” okozta. Az élve születések száma jelentősen visszazuhant, 1921 és 1931 között 965 fő volt az élve születések száma, 1931 és 1940 között azonban mindössze 565 gyermek született a faluban.¹⁶

Rezsőháza német lakóinak feje fölött az első „viharfelhők” 1944 nyarán jelentek meg. A II. világháborús katonai veszteségek a civil lakosság soraiban, továbbá a szovjet Vörös Hadsereg és a jugoszláv partizánok közeledése elkeseredést és jelentős aggodalmat keltett a helyi németek körében. A többség ugyan nem szimpatizált a náci eszmékkel, illetve nem működött együtt a német hadsereggel, de az előrelátók már érezték, hogy hamarosan jelentős változások következnek be az életükben. A partizánok tevékenysége miatt a rezsőházi hidat már 1943 novemberétől 1944 májusáig őrizniük kellett, ami nehézséget jelentett a falu lakóinak. Az 1944 nyarán egyre erősödő partizánakciók nagy félelmet keltettek a helyiekben. Ráadásul szeptemberben megérkeztek a Bánság román része felől az első menekültek, akik a rezsőházi hídon át igyekeztek magyar területre. A hidat azonban – amely egyben a magyar határ is volt – már szeptember közepén lezárták.

A szovjet Vörös Hadsereget és a délszláv partizánokat nem lehetett feltartóztatni, ezért a német hadsereg visszavonulóban volt. A német csapatokkal bánáti német civilek is tömegesen menekültek. Az őket – többnyire rezsőházi németeket – szállító vonat 1944. október 3-án hagyta el a falu vasútállomását, és a Tisza-hídon át Titelre futott be, onnan pedig továbbhaladt Magyarország belső területei felé. A hidat ezután felrobbantották, hogy megnehezítsék a szovjetek és a partizánok előrenyomulását.

A statisztikák szerint 1566 rezsőházi német menekült el a faluból, többségük – 700 család – Németországban lelt új hazára, továbbá 160 család Ausztriában, valamint 60 család Kanada és az Egyesült Államok területén telepedett le. Húsz család Franciaországba vándorolt, de voltak olyanok is, akik Latin-Amerikát – főképp Brazíliát, Argentínát, illetve Mexikót – választották új otthonuknak.¹⁷

Rezsőháza és a helyben maradt – ártatlan – német lakosok helyzete azonban 1944. október 13-án végérvényesen megpecsételődött. A német források szűkszavúan nyilatkoznak az ekkor történt rémséges tettről, de a magyar forrásokban bővebb utalást találunk az elkövetők személyére. A visszavonuló német hadsereg ezen a napon robbantotta fel a rezsőházi római katolikus templom tornyát. A plébániáról a helyszínre siető Rudolf Schummer plébánost eltalálta egy kipattanó téglá, és szörnyethalt.¹⁸

Az „Isten háza” ezzel gyakorlatilag megszűnt a hívők mentsvára lenni, romhalmazzá változott. Az Urunk feltámadása tiszteletére felszen-

telt templom gyakorlatilag az első „áldozat” volt azoknak a bánáti római katolikus templomoknak a sorában, melyeket a második világháború után – mint a helyi németek „szimbólumát” – leromboltak. Sorsát tekintve annyiban tért el a többi templomtól, hogy itt a visszavonuló német katonaság követte el a barbár tettet. Az igazi emberi tragédiát azonban a távozó német katonaság helyére érkező délszláv partizánok okozták...

Ebben a tekintetben a délvidéki németek és magyarok sorsa összefonódott. Már 1944. október 15-én éjszaka 25 rezsőházi német férfit bántalmaztak, közülük heten belehaltak a tettlegességbe. A halálos áldozatok közül négyet a községháza előtti fára akasztottak fel, mintegy elrettentésként. További 18 férfit Nagybecskerekre hurcoltak el, és további tortúra várt rájuk. Sokan elhaláloztak közülük.²⁰

3. táblázat: Rezsőháza anyanyelvi adatai (1821–2011)

Év	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	2967	nincs adat						
1931	3069	nincs adat						
1948	5977	nincs adat						
1953	1802	nincs adat						
1961	2169	53	nincs adat	nincs adat	nincs adat	7	2032	77
1971	2251	30	nincs adat	nincs adat	nincs adat	2	2147	72
1981	2226	16	nincs adat	nincs adat	nincs adat	9	2098	103
1991	2227	13	nincs adat	2	–	3	2108	101
2002	2034	17	2	4	–	3	1981	27
2011	1753	nincs adat						

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások, illetve KIRCHNER, MANFRED: Homepage of Rudolfsgnad: <http://www.rudolfsgnad.net/> (Letöltés ideje: 2016. július 2.)

Előjáróban érdemes megemlíteni Mezei Zsuzsanna gondolatát: „A Vajdaság-szerre 1944 novemberétől szinte minden községben, ahol németek éltek, ún. munkatáborokat létesített a partizán hatalom. Később ezeket összevonták és kialakultak ún. központi munkatáborok, végül pedig a német lakosság munkaképtelenné vált csoportjai számára létesítették a különleges státusú táborokat, »lógerek«-et, amelyek valóságos haláltáborrá változtak, mert az életfeltételek még a minimum minimumát se érték el.”¹⁹

A jugoszláv partizánok kegyetlenkedése a megérkezésük után nemsokára elkezdődött. Mivel a német lakosságot kollektív bűnösséggel bélyegezték meg, nem volt irgalom számukra.

A következő évben, 1945. április 14-én kezdődött meg a helyben maradt sváb lakosság internálása, vagyonuk teljes elkobzása. Ekkor kezdték meg – a többi táborhoz képest később – a rezsőházi tábor, ún. „lóger” kiépítését, amely 1945 októberétől egészen 1948 márciusáig működött. Alapvetően hat „lóger”, azaz regionális központi gyűjtőtábor működött a Délvidéken; Rezsőháza mellett a Bánátban, Mollyfalva, a Bácska területén: Járek, Gádor és Körtés, valamint Mitrovica (Szávaszentdemeter) a Szerémségben.²¹

A tábort ugyan nem vették körül szögesdróttal, de meghatározott távolságra egymástól a jugoszláv partizánok őrizték a falut. Ezért volt pél-

da a szökésre, de biztosra kellett menni, mivel az elfogott táborlakókra szinte a biztos halál várt. Rezsőháza alapvetően a Közép- és a Dél-Bánát német falvaiból terelték az embereket. A tábor felállítása után az egyik első lakók – a helyiek mellett – a katalinfalvi (Ravni Topolovac) németek voltak.²² Ezenkívül ernőházi (Ernsthausen), erzsébetlaki (Belo Blato), galagonyási (Glogonj), lázáröldi (Lazarevo), pancsovai (Pančevo), torontálmási (Jabuka), illetve más falvakból érkezett németeket is hurcoltak ide. Mi több, még a Mollyfalvához közelebb fekvő Károlyliget, Szenthubert és Szentborbála (Banatsko Veliko Selo) településekről, valamint Nákófalváról (Nakovo) is deportáltak ide németeket. Nemcsak svábok éltek a táborokban, hanem más népcsoporthoz tartozó személyek, például magyarok is, valamint – ha nem is sűrűn, de előfordult, hogy – szerbekkel is lehetett találkozni. Ez utóbbi kijelentésen az olvasó csodálkozhat: „...de a táborokban akadtak más nemzetiségűek, elvéve még szerbek is, ha az OZNA (az ún. népvédelmi osztály) úgy ítélte meg, hogy már pusztán létüknek fogva is potenciális veszélyt jelenthetnek az államrendre. Nem véletlen, hogy a vajdasági táborok egész rendszerét maga az OZNA-főnök, Vid Dodik – sokat mondó név – parancsnokolta.”²³

Hogyan is zajlott az élet a rezsőházi táborban? Leírni is nehéz... A mollyfalvi táborhoz hasonlóan itt is sokszor előfordult, hogy éhezették a lakókat. Tehát egyáltalán nem kaptak enni, és ez mellett a közeli földeken vagy távolabb egész nap dolgoztatták őket. Így nem lehet csodálkozni, hogy tömegesen gyengültek le a táborlakók, és sokszor az éhség, illetve a nyomukban járó betegségek, fertőzések végeztek velük. A mindennapi brutális bánásmódról nem is beszélve. Ha enni adtak nekik, akkor naponta egy szelet kukoricakenyeret kaptak, továbbá ebédre jórészt híg leveset, amelyből hiányzott a hús. Húst egyébiránt az évek folyamán szinte sosem láttak, viszont előfordult, hogy paradicsomot, illetve krumplit kaptak. Az étrendjükből hiányzott a zsír és a só. Nem volt ritka, hogy madarakat, illetve kutyákat és macskákat fogtak el a táborlakók, és azokat ették meg...²⁴

A „lóger” lakói összetartóak voltak, amennyire tudták, próbálták egymást segíteni, orvosi ellátás hiányában azonban a fertőzésekkel, megbete-

gedésekkel nem tudtak érdemben megküzdeni. Télen a hideg, a fagy okozott jelentős problémát, mivel a lakók a falu üres házaiban laktak, ahonnan az értéktárgyakat, bútorokat a jugoszláv partizánok már az első körben elszállították. Az emberek – nem ritkán egy-egy házban 15-20 fő – szalmán feküdtek, és száraz fűvel kevert marhaganéval fűtöttek. Volt, aki a tető tartógerendáit használta fel tüzelésre. A táborlakókat ért brutális bánásmázásokról egy szemléletes példát érdemes megemlíteni: „1946: egy forró nyári napon kihajtották az egész tábor egy, a tábortól keletre fekvő legelőre. A foglyoknak a tűző napon kellett egész nap állni mozdulatlanul; a gyermekek sem kaptak egy csepp vizet és senki sem mehetett félre. Az örök lelövélssel fenyegették azt, aki helyét megpróbálta elhagyni.”²⁵ Fennállása alatt közel 33 ezer, jórészt német személyt tartottak fogva Rezsőháza embertelen körülmények között, elsősorban öregeket, betegeket, gyermekeket, valamint nőket és csecsemőket.²⁶ A becslések szerint mintegy 11 ezer német halt meg Rezsőháza tábor fennállása alatt. Ebből – név szerint – 7745 fő személye dokumentált.²⁷ A haláltábor felszámolása – 1948 márciusa – után az üresen álló falu házaiba Bosznia-Hercegovina, Horvátország, illetve Montenegró területéről szerbek érkeztek. Ettől kezdve Rezsőháza szerbek lakta településsé vált. A németekre már csak a falutól délre található tömegsír utal, ahol előbb, 1998-ban egy emléktáblát, később, 2003-ban pedig egy méltó emlékművet alakítottak ki.

2. kép: A Rezsőháza határában található német tömegsírhoz és emlékműhöz vezető út

A közelmúltban Marko Cvejic *A Duna menti svábok* címmel dokumentumfilmet készített a korszak történéseiről. Az alkotás történelmi léptékűnek mondható, mivel olyan kérdést dolgoz fel, amelynek pontos dokumentálásával még mindig adós az utókor. A filmet a zsúfoltságig megtelt rezsőházi Tűzoltóthonban is levetítették. A nézők reakcióját a tárgyilagosság miatt célszerű idézni: „...a nézők között volt, aki nehezményezte, amiért »a szerbeket megint csak az erőszakos oldalukról mutatták be«. Pedig mint a rezsőházi szerb-német egyesület elnöke hangsúlyozta, »most már nagyon is jó a két

nép közötti viszony«. Az egyik fiatalember úgy fogalmazott, hogy »van ugyan gyűlölködés az emberek között, de nem igaz, hogy nem szeretik a németeket«. Az egyik helybéli dicsérte a film készítőinek a bátorságát, ahogy a témához nyúltak, mert mint mondta, »most sem hiányzik sok ahhoz, hogy valaki olyat cselekedjen, mint akkor – aztán egy másik rendező készítheti a maga filmjét«. Egy másik hozzászóló a film befejezésével volt elégedetlen, amire az egyik falubelije azt válaszolta neki, hogy »ez a mi befejezésünk, olyan, amelyet a viselkedésünkkel megírunk.«²⁸

3. kép: A 2003-ban emelt szerb és német nyelvű emlékmű

4. és 5. kép: Részletek az elhunyt áldozatok származását is jelölő emléktáblákból
Forrás: a szerző felvételei.

Felhasznált irodalom

A Homokos (Mramorak) településről elszármazott németek honlapja: <http://www.mramorak.de/rudolfsgnad/rudolfsgnad/texte/rudolfsgnad.htm>

CSORBA BÉLA: *A kutyát levágták. Magyar Megmaradásért honlap*: <http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/item/2710-a-kuty%C3%A1t-lev%C3%A1gt%C3%A1k?tmpl=component&print=1>

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XI. kötet (Pob-Sep)*. Szent István Társulat, Budapest, 2006

ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993

FERCSIK ERZSÉBET – RAÁTZ JUDIT: *Keresztnevek enciklopédiája. A leggyakoribb női és férfinevek*. In: KISS GÁBOR (sorozatszerkesztő): *A magyar nyelv kézikönyvei, XVI. kötet*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009

GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona, X. kötet: Kacs-Közellátás*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1895

HERMANN RÓBERT: *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Videopont, Budapest, 1996

KIRCHNER, MANFRED: *Homepage of Rudolfsgnad*: <http://www.rudolfsgnad.net/>

KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe*. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet, Budapest, 1905

MEZEI ZSUZSANNA: *A délvidéki áldozatok adatbázisa mint történeti forrás*. História, 2011. évi 9. szám, Budapest, 2011

MEZEI ZSUZSANNA: *A délvidéki áldozatok adatbázisa mint történeti forrás (1944 derekától 1948-ig)*. In: SZALMA JÓZSEF (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken*. 2011. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2012

REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

Rudolfsgnad.de: <http://www.rudolfsgnad.de>

RUDOLFSGNAD im Zusammenhang mit Adam Müller - Guttenbrunn und seinem Roman „Glocken der Heimat”. In: *Donauschwaben in Ober-Österreich*: <http://www.donauschwaben-ooe.at/index.php?id=322>

Seite Rudolfsgnad: <http://www.rudolfsgnad-banat.de/das-lager/das-lager-von-1945-1948/>

Tabudöntő film a bánási németekről. In: *Galamus, Napi Közéleti Reflexiók*: http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=130006:tabudoent-film-a-bansagi-nemetekrl-129083&catid=109:kuelfoeldi-hirek-20122-negyedev&Itemid=232

Tabudöntő film a bánási németekről. MTI, 2012. április 6., Szegedma.hu hírportál: <http://szegedma.hu/hir/szeged/2012/04/tabudonto-film-a-bansagi-nemetekrol.html>

„Völkermord der Tito-Partisanen” 1944-1948. In: *Danube Swabian History*: http://www.dvhh.org/history/atrocities/chap_3_tito_1944-48-W-banat.htm

Jegyzetek

¹ KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe*. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet, Budapest, 1905. A térkép mérete: 29,3 × 44,5 cm. A lap mérete: 33,4 × 50,2 cm.

² A „legfiatalabb” kifejezés arra utal, hogy a történelmi Torontál vármegye területén a legutolsó, németek számára alapított település Rezsőháza volt.

³ *Tabudöntő film a bánási németekről*. In: Galamus, Napi Közéleti Reflexiók: http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=130006:tabudoent-film-a-bansagi-nemetekrl-129083&catid=109:kuelfoeldi-hirek-20122-negyedev&Itemid=232 (Letöltés ideje: 2016. július 1.)

⁴ „Eredete: A magyar nyelvújítás alkotásaként a Rudolf név magyarítására jött létre az ismeretlen eredetű Rézső, Réső családnévből.” FERCSIK ERZSÉBET – RAÁTZ JUDIT: *Keresztnevek enciklopédiája. A leggyakoribb női és férfinevek*. In: KISS GÁBOR (sorozatszerkesztő): *A magyar nyelv kézikönyvei. XVI. kötet*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009, 257. p.

⁵ RUDOLFSGNAD im Zusammenhang mit Adam Müller - Guttenbrunn und seinem Roman „Glocken der Heimat”. In: *Donauschwaben in Ober-Österreich*: <http://www.donauschwaben-ooe.at/index.php?id=322> (Letöltés ideje: 2016. július 1.)

⁶ GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona, X. kötet: Kacs-Közellátás*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1895, 649. p., HERMANN RÓBERT: *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Videopont, Budapest, 1996, 142–144., 203–204. pp.

- ⁷ REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 109–110. pp.
- ⁸ *Seite Rudolfsnad*: <http://www.rudolfsnad-banat.de/chronik-und-mehr/vorgeschichte/> (Letöltés ideje: 2016. július 1.)
- ⁹ REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 109–110. pp.
- ¹⁰ *Seite Rudolfsnad*: <http://www.rudolfsnad-banat.de/chronik-und-mehr/die-ansiedlung/> (Letöltés ideje: 2016. július 2.)
- ¹¹ A „Grundhunger”, magyarul „földéhség” fogalmat a történelemben több összefüggésben is használják. Jelen esetben a németek szorgalmára utal, akik kemény munkával és takarékos életmóddal, újabb és újabb földterületeket vásároltak maguknak. Ez együtt járt népesedésszámuk emelkedésével is. Nem egy esetben így jutottak többségbe egy-egy településen. Így németesedett el például a bácskai Regőce (Ridica), illetve Őrszállás (Stanišić). A németek eme tulajdonsága egyes helyeken szembenállást eredményezett például a németek és a szerbek között.
- ¹² ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.* LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 382–384. pp.
- ¹³ *Seite Rudolfsnad*: <http://www.rudolfsnad-banat.de/chronik-und-mehr/zur-geschichte-der-schule/> (Letöltés ideje: 2016. július 2.)
- ¹⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 109–110. pp.
- ¹⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás nem választotta szét a horvát és a szerb népcsoportot, hanem „szerbhorvát” megjelölés alatt együttes adatokat közölt.
- ¹⁶ *Seite Rudolfsnad*: <http://www.rudolfsnad-banat.de/chronik-und-mehr/zur-bevoelkerungsentwicklung/> (Letöltés ideje: 2016. július 2.)
- ¹⁷ KIRCHNER, MANFRED: *Homepage of Rudolfsnad*: <http://www.rudolfsnad.net/> (Letöltés ideje: 2016. július 2.)
- ¹⁸ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.* LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993, 384. p.
- ¹⁹ MEZEI ZSUZSANNA: A délvidéki áldozatok adatbázisa mint történeti forrás (1944 derekától 1948-ig). In: SZALMA JÓZSEF (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, 2011.* Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2012, 421–422. pp.
- ²⁰ KIRCHNER, MANFRED: *Homepage of Rudolfsnad*: <http://www.rudolfsnad.net/> (Letöltés ideje: 2016. július 4.)
- ²¹ CSORBA BÉLA: *A kutyát levágták. Magyar Megmaradásért honlap*: <http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/item/2710-a-kuty%C3%A1t-lev%C3%A1gt%C3%A1k?tmpl=component&print=1> (Letöltés ideje: 2016. július 4.)
- ²² „Völkermord der Tito-Partisanen” 1944–1948. In: *Danube Swabian History*: http://www.dvhh.org/history/atrocities/chap_3_tito_1944-48-W-banat.htm (Letöltés ideje: 2016. július 4.)
- ²³ CSORBA BÉLA: *A kutyát levágták. Magyar Megmaradásért honlap*: <http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/item/2710-a-kuty%C3%A1t-lev%C3%A1gt%C3%A1k?tmpl=component&print=1> (Letöltés ideje: 2016. július 4.)
- ²⁴ CSORBA BÉLA: *A kutyát levágták. Magyar Megmaradásért honlap*: <http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/item/2710-a-kuty%C3%A1t-lev%C3%A1gt%C3%A1k?tmpl=component&print=1> (Letöltés ideje: 2016. július 4.)
- ²⁵ DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XI. kötet (Pob-Sep).* Szent István Társulat, Budapest, 2006, 258. p.
- ²⁶ *Seite Rudolfsnad*: <http://www.rudolfsnad-banat.de/das-lager/das-lager-von-1945-1948/> (Letöltés ideje: 2016. július 4.)
- ²⁷ A név szerint dokumentált áldozatok száma némi eltérést mutat a német forrásokhoz képest. Jelen esetben Mezei Zsuzsanna írását vettem alapul. MEZEI ZSUZSANNA: A délvidéki áldozatok adatbázisa mint történeti forrás. *História*, 2011. évi 9. szám, Budapest, 2011, 62–63. pp.
- ²⁸ *Tabudöntő film a bánásgi németekről.* MTI, 2012. április 6., Szegedma.hu hírportál: <http://szegedma.hu/hir/szeged/2012/04/tabudonto-film-a-bansagi-nemetekrol.html> (Letöltés ideje: 2016. július 4.)